

ELMŞÜNASLIQ

UOT: 001(072)

Cavid Cəfərov

*Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Məhəmməd Füzuli ad. Əlyazmalar İnstitutu,
Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç. 26,
e-mail: cavid@manuscript.az*

Nigar Babaxanova

*Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Məhəmməd Füzuli ad. Əlyazmalar İnstitutu,
e-mail: nbabaxanova@gmail.com*

AMEA ƏLYAZMALAR İNSTİTUTUNUN FƏALİYYƏTİNİN ELMMETRİK TƏHLİLİ: İLKİN ARAŞDIRMA

Məqalədə AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fəaliyyəti ilk dəfə elmmetrik təhlilə cəlb olunmuşdur. Burada “elmmetriya” anlayışının mahiyyəti və elmmetrik təhlillərin mənbələri, İnstitutda aparılan tədqiqat işlərinin Web of Science, Scopus, Google Scholar bazaları əsasında elmmetrik təhlilinin ümumi nəticələri verilmişdir. Həmin təhlillər əsasında İnstitut alimlərinin gələcək tədqiqatlarının başlıca forma və istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verən informasiyalar əldə olunmuş və ümumiləşdirilmişdir.

***Açar sözlər:** elmmetriya, impakt faktor, elmi istinad indeksi, beynəlxalq elmmetrik bazalar*

Giriş

XVII əsrdə Qalileo Qaliley Saturn halqalarını görüb planetin peyklərini kəşf etdiyini düşünərkən, gələcəkdə bu açılışın müəllifi olduğunu sübut etmək üçün bir neçə kağıza latınca “*Altissimum planetam tergeminum observavi*” (“Ən yüksək planeti üçqat müşahidə etdim”) cümləsini anaqramla (hərflərini yerini dəyişməklə) “*Smaismrmielmepoetalev mibuvnenugttaviras*” şəklində yazır və tarix, imza qoyaraq bir neçə həmkarına paylayır.

Qaliley öz müşahidə borusunun zəif olduğunu bildiyi üçün kəşfindən tam əmin deyildi. Ona görə də, o dövrdə məqbul olan belə bir üsula atmışdı ki, bir qədər də müşahidə apararaq tapıntısını dəqiqləşdirsin və yalnız bundan sonra həmin anaqrama istinad edərək, öz müəlliflik hüququnu isbatlasın. Orta əsrlərdə ciddi elmi tədqiqatlar və açılışlar əsasən bu cür şifrəli, kriptografik istinad-patentləşdirmə sisteminə malik idi.

Artıq 400 ilə yaxındır ki, elmi tədqiqatların nəticələri əvvəlki əsrlərdə olduğu kimi, şifrəli anaqramlar şəklində deyil, açıq, hamı üçün əlçatan formada, elmi nəşrlər vasitəsilə yayılır. Elmi tədqiqatların nəticələrinin bu cür dövrü və sistemli şəkildə işıq üzü görməsi prosesi kitab çapının ixtirasından, xüsusən də, 1665-ci ildə Fransada Jan Batist Kolberin rəhbərliyi ilə dünyada ilk elmi jurnalın (*fr. “Le Journal des sçavans”- azərb. “Alimlərin jurnalı”*) nəşrə başlanmasından sonra geniş vüsət almışdır. Lakin bu qədər müddət ərzində, daha dəqiq, XX əsrin ortalarında

hər hansı cəmiyyətdə elmi tədqiqatların nəticələrini təhlil etmək praktikası meydana gəlməmişdir.

Yalnız 1955-ci ildə, ABŞ linqvist-alimi Yucin Harfild elmi istinad indeksləri haqqında məqaləsində [2] elmi tədqiqat nəticələrinin təhlilinin zəruriliyini əsaslandırılmış, 1963-cü ildə onun rəhbərliyi altında məşhur Elmi İnformasiya İnstitutu (Institute for Scientific Information- ISI) yarandıqdan sonra ilk dəfə elmi istinad göstəriciləri dərc olunmuşdur.

1990-cı ildə dünyada ilk beynəlxalq elmmetrik bazanın (Web of Science) yaranması ilə peşəkar səviyyədə elmmetrik təhlillərin əsası qoyulmuş, alınan göstəricilər dünyanın aparıcı ölkələrində elmi idarəçiliyin əsas istiqamətverici qüvvəsinə çevrilmişdir.

Beləliklə, artıq 30 ildir ki, elmin inkişaf səviyyəsi, müxtəlif elm və təhsil müəssisələrinin dünya elmi müstəvisindəki çəkisi, alimlərin elmi fəaliyyət nəticələrinin nə dərəcədə təsirli olması elmmetrik təhlillər əsasında müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik illərinə təsadüf edən bu dövr ərzində, elmi tədqiqat institutlarımızda, o cümlədən AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmmetrik təhlillərin aparılmaması əsasən obyektiv səbəblərlə əlaqədardır. Həm elmmetriyanın bir elmi sahəsi kimi yeni olması, həm illərlə qapalı cəmiyyətdə yaşamış alimlərimizin müstəqillik əldə etdikdən sonra birdən-birə beynəlxalq elmi mənbələrə və jurnallara çıxış əldə edə bilməməsi, həm də müvafiq sahədə kadr çatışmazlığı sözügedən səbəblər kimi göstərilə bilər.

İnstitutda bu istiqamətdə görülən işlərin nəticələrinə diqqət yetirməzdən öncə, elmmetrik təhlil anlayışının, eləcə də həmin təhlillər zamanı istifadə olunan terminlərin mahiyyətini qısaca da olsa, açmaqda fayda var.

Əsas anlayışlar və onların mahiyyəti

Elmmetriya elmin təkamülünü və vəziyyətini, o cümlədən elmi fəaliyyətin struktur və dinamikasını, elmi informasiya axınını və massivlərini çoxsaylı riyazi-statistik hesablamalar və digər kəmiyyət-keyfiyyət göstəriciləri üzrə öyrənilən elm sahəsidir. Elmmetriyanı elm haqqında elm də adlandırmaq mümkündür.

İnfometriyanın əsasını təşkil edən elmmetriya elmsünaslığın bir qolu kimi yeni formalaşsa da, elmi məlumatların ölçülməsinə və şərh edilməsinə maraq hələ XIX əsrin ikinci yarısından, elmi statistikanın yarandığı vaxtlardan mövcud olmuşdur. Lakin elmmetriyanın müstəqil bir elm sahəsi kimi formalaşmağa başlaması az qala bir əsr sonraya, İkinci Dünya müharibəsi dövrünə təsadüf edir. Məhz o illərdə, dünyada elmə maraq kəskin şəkildə artmış, elmin müxtəlif parametrlər üzrə təhlili zamanı yaradıcı məhsuldarlığın inkişafına təsir edən dayanıqlı statistik qanunauyğunluqlar (Zipf-Lotk-Pareto bölgüsü üzrə) aşkar olunmuşdur. Sonrakı illərdə Böyük Britaniyada C.Bernalın ("Elmin sosial funksiyaları", 1939), ABŞ-da D.C.Praysın ("Elmi təhlilin kəmiyyət metodu", 1960), SSRİ-də V.Nalimov və Z.Mulçenkunun ("Elmmetriya", 1969) rəhbərliyi altında elmi fəaliyyətin nəticələrinin qiymətləndirilməsi üzrə müxtəlif tədqiqatlar aparılsa da, artıq qeyd etdiyimiz kimi, bu sahədə Yucin Harfildin araşdırmaları və fəaliyyətləri daha əhəmiyyətli olmuşdur.

"Elmmetrik təhlil" dedikdə, elmi müəssisə və ya tədqiqatçının fəaliyyətinin 2 əsas parametr üzrə qiymətləndirilməsi başa düşülür: 1. Qiymətləndirmək istədiyimiz parametrlər üzrə, 2) Bilavasitə qiymətləndirilə bilən parametrlər üzrə.

Qiymətləndirmək istədiyimiz parametrlər elmi tədqiqat İnstitutunun və ya alimin məhsuldarlığıdır. Əfsuslar olsun ki, bu parametrlər üzrə bilavasitə hesablama aparmaq çox çətindir, başqa sözlə, məsələn bir alimin bütün elmi imkanlarını, elmi istedadını, onun müxtəlif formalarda əksini tapanmış fikir və rəylərini, elmin inkişafına təkan verən ideyalarının yayılma arealını, elmi təhlillərinə, baxışlarına biblioqrafik təsvir verilmədən edilmiş istinadları və s. tam şəkildə aşkara çıxarmaq, hesablamaq mümkün deyil. Məsələn, Albert Eynşteynin "dünyada hər

şey nisbidir” kəlamını elmi məqaləsində istifadə edən minlərlə tədqiqatçı, yazısında həmin fikrin Eynşteynə məxsus olduğunu bildirirsə də, kəlamın əks olunduğu mənbəni ədəbiyyat siyahısına daxil etmir, əsər adı, səhifə göstərmir. Halbuki, həmin fikirdən konkret mənbəyə istinad edilərək istifadə olunsaydı, görkəmli fizikin məhsuldarlıq göstəriciləri daha fərqli olardı.

Göstərici və ya indikator adlanan ikinci parametrlər üzrə qiymətləndirmə isə daha rahatdır. Bu zaman əsas təhlillər məqalə sayına və onlara edilən istinad göstəricilərinə görə aparılır. Yeri gəlmişkən, tədqiqatçıların nəşr aktivliyinin nəticələrini hesablamaq üçün müxtəlif elmi-statistik təşkilatların, ayrı-ayrı fiziklərin, riyaziyyatçıların, linqvistlərin və s. özünəməxsus metodları var. Biz həmin metodları 2 qrupa bölməyi daha məqsədəuyğun hesab edirik: 1. Lokal hesablama metodu; 2. Qlobal hesablama metodu.

İstənilən elm və ya təhsil müəssisəsi heç bir elmmetrik bazaya, indikatora əsaslanmadan öz əməkdaşlarının məqalə statistikasını apara, toplanmış informasiyanı qiymətləndirə bilər. Elə tədqiqatçının özü də öz məqalələrinə edilən istinadları adi bibliometrik müşahidə yolu ilə axtarır tapa, şəxsi istifadə üçün bundan yararlanı bilər. Biz bunu lokal hesablama üsulu adlandırırıq. Belə özünəqiymətin nəticəsi bu və ya digər elmi müəssisənin, alimin reytingini ancaq özü üçün faydalı edə bilər. Məsələn, elmi əxlaqa riayət edən, məhsuldar bir alimin 10 monoqrafiyası, 200-dən artıq elmi məqaləsi varsa və məsələn, lokal hesablama yolu ilə onun işlərinə yerli elmi jurnallardan 500-dən artıq istinadın olduğu təsbit olunubsa, bu, o deməkdir ki, həmin tədqiqatçı lokal coğrafiyada (öz ölkəsində) təmsil etdiyi elm sahəsinin aparıcı alimidir.

Lakin heç kəsə sirr deyil ki, qloballaşan dünyada mədəniyyətlərarası, cəmiyyətlərarası inteqrasiya təkcə milli identikliyi qorumaqla dünyəvi dəyərlərin yaranmasında iştirak etmək deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə elmi biliklərin mübadiləsi, elmi fəaliyyət nəticələrinin tutuşdurulması, müqayisə edilməsi, hamı tərəfindən qəbul olunan şəkildə təftiş edilməsi və qiymətləndirilməsidir. Hazırda dünyada elə bir ictimai-mədəni, elmi-intellektual, sosial-iqtisadi fəaliyyət sahəsi tapılmaz ki, orada yalnız lokal, tam təcrid edilmiş yanaşmalar, hesablamalar, həllər tətbiq olunsun. İqtisadiyyat, maliyyə, standartlaşdırma, elm, kino, ədəbiyyat, musiqi, bir sözlə, istənilən fəaliyyət sahəsində beynəlxalq qiymətləndirmənin olması onu göstərir ki, fərdlər və ya müəssisələr özlərinə beynəlxalq reyting, əmsal təyin edə bilməzlər. Təsədüfi deyil ki, Prezident İlham Əliyev ölkədə aparılan uğurlu islahatlardan danışarkən, təkcə milli təhlillərə söykənmir, eyni zamanda Dünya Bankının “Doing Business” adlanan hesabatlarına da istinad edir və o əsasda bildirir ki, Azərbaycan inkişaf templərinə görə dünyada ən yüksək yerlərdən birinə – 25-ci yerə yüksəlib. Yəni sadəcə özünəqiymətlə, refleksiyaya ilə bütün dünyanın qəbul edəcəyi göstəriciləri təsbit etmək mümkün olsaydı, istənilən ölkə özünü sosial-iqtisadi cəhətdən ən güclü elan edərdi.

Elmi fəaliyyətin nəticələrinin qiymətləndirilməsində də beynəlxalq standart və normaların tətbiqi, elmi istinad göstəricilərinin qlobal hesablama metodu ilə əldə edilməsi olduqca vacibdir.

Son illərdə AMEA alimlərinin də elmi fəaliyyət nəticələri beynəlxalq elmmetrik bazaların göstəriciləri əsasında qiymətləndirilməyə başlamışdır. Bu isə ölkənin başlıca elmi təşkilatında elmi prioritetlərin düzgün müəyyən olunmasından xəbər verir.

Elmi məqalələrə istinad indeksi (ing. Science Citation Index) məqalələrdəki ədəbiyyat siyahısını indeksləşdirən və onun kəmiyyət göstəricilərini təqdim edən referativ məlumat bazasıdır. Hazırda belə bazaların ən nüfuzlusu “Web of Science” hesab olunur. Bu bazaya dəqiq və təbiət elmləri üzrə – “Science Citation Index” (SCI), ictimai elmləri üzrə – “Social Sciences Citation Index” (SSCI) və humanitar elmlər üzrə “Arts and Humanities Citation Index” (AHCI) elmi istinad indeksləri daxildir. Daim yoxlanılan və yenilənən bu siyahılarda dünyanın aparıcı elmi jurnallarının istinad indeksləri əks etdirilir. Belə jurnalların bir hissəsi təsir əmsalına (impakt faktora) malik olur.

Beynəlxalq “Web of Science” elmmetrik bazası ilə yanaşı “Scopus” və “Google Scholar” kimi başqa elmi indeksləşdirmə platformaları da mövcuddur.

Təsir əmsalı (impakt faktor) elmi jurnalların dəyişəbilən nüfuz göstəricisidir. Hər hansı bir dövrü elmi nəşrin impakt faktorunu hesablamaq üçün ABŞ-ın Elmi İnformasiya İnstitutu həmin nəşri 3 il ərzində müşahidə və təhlil edir. Əgər bu zaman kəsiyində yoxlamada olan jurnaldakı məqalələrə digər elmi nəşrlərdən, xüsusən də Web of Science, Scopus, Pubmed kimi elmmetrik bazalara düşmüş nüfuzlu jurnallardan kifayət qədər istinad edilirsə, təsir əmsalı formalaşır. Məsələn, tutaq ki, ABŞ-ın Elmi İnformasiya İnstitutu Əlyazmalar İnstitutunun “Elmi əsərlər” jurnalının 2019-cu il üçün təsir əmsalının (*I2019*) yaranıb-yaranmadığını yoxlamaq istəyir. Bunun üçün aşağıdakı düstur üzrə hesablama aparılır:

$$I2019=A : B$$

Burada: *A* –ABŞ Elmi İnformasiya İnstitutunun indeksləşdirdiyi jurnallar tərəfindən 2019-cu il ərzində “Elmi əsərlər” jurnalının əvvəlki saylarındakı (2017-2018-ci illərdə dərc olunmuş) məqalələrə edilən istinadların sayıdır. *B* – isə “Elmi əsərlər” jurnalında 2017-2018-ci illərdə nəşr olunmuş elmi məqalələrin sayıdır. Məsələn bir qədər aydınlaşdırmaq üçün Əlyazmalar İnstitutunun “Elmi əsərlər” jurnalının göstəriciləri əsasında hesablama şərtlərinə baxaq:

Fərz edək ki, *A* 3-ə bərabərdir, yəni 2019-cu ildə digər impakt faktorlu jurnallardan “Elmi əsərlər”in 2017-2018-ci illərdəki məqalələrinə 3 dəfə istinad edilib.

B isə 34 bərabərdir, yəni 2017-2018-ci illərdə “Elmi əsərlər” jurnalından cəmi 34 məqalə dərc olunub.

Beləliklə, “Elmi əsərlər”in 2019-cu ildəki mümkün impakt faktoru, yəni *I2019* aşağıdakı kimi hesablanacaq:

$$I2019=3 : 34 \approx 0,09$$

Hazırda dünyanın bir çox ölkələrində alimlərin əməyinin qiymətləndirilməsi (məvaciblərinin müəyyən edilməsi, müqavilələrinin yenilənməsi, dərslər saatlarının bölgüsü, elmi vəzifələrə təyinatlar və s.) və elmi inkişafa təsir imkanlarının (alimin elmi nüfuzunun) öyrənilməsi elmi istinad göstəricilərinə görə, yəni alimin Clarivate Analytics (əvvəllər Thomson Reuters) şirkətinin “Web of Science” və ya “Scopus”, Google Scholar kimi elmmetrik bazalara daxil edilmiş jurnallarda dərc etdirdiyi məqalələrə və onlara edilən istinadlara əsasən həyata keçirilir. Tədqiqatçının təsir əmsallı jurnallarda məqaləsi varsa, bu, onun əsas elmi nailiyyəti sayılır. Belə ki, elmi tədqiqat nəticələrinin impakt faktorlu jurnalda dərc olunması və istinad qazanaraq təsirli olması beynəlxalq elmi aprobeasiyanın, elmi təsdiqin hələlik alternativli olmayan yoludur.

***h*-indeks (Hirş indeksi)** 2005-ci ildə fizik Xorxe Hirş tərəfindən təqdim olunmuş elmmetrik göstəricidir. Bu indeks alimin, elmi müəssisənin, ölkənin elmi məhsuldarlığının kəmiyyət göstəricisidir. *Hirş indeksi* məqalə sayının həmin məqaləyə edilmiş istinadların kəmiyyət göstəricisi ilə müqayisə olunmasıdır. Məsələn, alimin 100 məqaləsi varsa və hər məqaləyə ancaq 1 dəfə istinad olunubsa, həmin tədqiqatçının və ya elmi müəssisənin *h*-indeksi 1-ə bərabər olacaq. Və yaxud əksinə, alimin cəmi 1 məqaləsi dərc olunubsa, lakin ona 100 dəfə istinad edilibsə, *h*-indeksi yenə də 1 qalacaq. Demək, 100 məqalə yazıb hər məqaləyə cəmi 1 istinad qazanmaqda, yaxud 1 məqalə yazıb 100 istinad əldə etməkdənsə, 20 sanballı məqalə yazıb hər məqaləyə, məsələn 5-10 istinad qazanmaq daha məqsədəuyğundur.

***i10*-indeksi** elmmetrik göstəricilər əsasında elmi müəssisənin nəşr aktivliyinin hesablanması indeksidir. *i10*-indeksi elmi müəssisədə çalışan alimlərin *h*-indeksi əsasında müəyyənləşir. Elmi müəssisə o zaman *i* indeksinə sahib ola bilər ki, həmin müəssisənin *i*-dən az olmayan sayda mütəxəssisinin *i*-dən az olmayan sayda *h*-indeksi olmuş olsun. Əlbəttə, biz başa düşürük ki, humanitar sahənin məsələn elmmetrik hesablama texnologiyaları ilə işləmək vərdişləri olmayan

mütəxəssisləri üçün bu cür texnoloji sillogizm anlaşılmaz görünə bilər. Ona görə də daha sadələşdirilmiş izah üsulunu nəzərdən keçirək: *i-indeksi* müəssisədə çalışan alimlərin 10 və daha çox istinad əldə etmiş məqalələri əsasında formalaşır. Məsələn, hazırda Əlyazmalar İnstitutunun *i10-indeksi* 9-a bərabərdir. Bu o deməkdir ki, indiyədək İnstitut alimlərinin 9 məqaləsinə 10 dəfədən artıq istinad edilib.

Əlyazmalar İnstitutunun alimlərinin elmmetrik göstəriciləri

Əlyazmalar İnstitutunun alimlərinin elmi fəaliyyəti həm nəzəri (paleoqrafik, kodikoloji, filoloji, tekstoloji və s. araşdırmalar səviyyəsində), həm də tətbiqi (əlyazmaların bərpa-konservasiya-rəqəmsallaşdırılması, əldə olunmuş təcrübənin tətbiqi-tədrisi səviyyəsində) xarakter daşıyır. Bununla belə, İnstitut əsasən humanitar yönümlü elmi tədqiqat müəssisəsi hesab olunur. Burada hər hansı texnoloji ixtiralar, patentləşdirilmiş həllər ortaya çıxmadığı üçün elmi fəaliyyətin nəticələri əsasən 3 formada ifadə olunur:

- **Birinci halda** İnstitut mütəmadi şəkildə Azərbaycanla bağlı qədim əlyazma və müvafiq materialların yerli və beynəlxalq axtarışını həyata keçirir, bunun nəticəsində fondlarını yeniləyir, elmi bərpa-konservasiya-elektronlaşdırma işləri görür. Lakin İnstitutun elmi uğurlarını bilavasitə bu istiqamətdə əldə olunmuş bütün nəticələr vasitəsilə ictimaiyyətə çatdırmaq olmur. Məsələn, fonddan hər hansı bir əlyazma kitabını sifariş edən istifadəçiyə materialın haradan əldə olunduğu, harada saxlandığı, necə bərpa-konservasiya edildiyi, hansı üsulla elektronlaşdırıldığı maraqlı deyil. Halbuki, bütün bunlar İnstituta çətin elmi axtarışlar, elmi kommunikasiyalar, elmi yanaşmalar bahasına başa gəlir və əsas elmi nailiyyətlərdən hesab olunur;

- **İkinci halda** İnstitut bu və digər elmi nailiyyətini yerli və xarici kütləvi informasiya vasitələrində (TV, radio, qəzet, internet) elmi-populyar formada yayır;

- **Üçüncü və ən əsas halda**, İnstitutun alimləri redaksiya-nəşriyyat fəaliyyəti həyata keçirir: ölkədə və xaricdə elmi kitab və elmi məqalələr nəşr etdirir.

İnstitutunun elmi fəaliyyət nəticələrinin təqdim olunmasında müasir çap kitablarının və jurnalların, elmi məqalələrin başlıca rol oynaması tərəfimizdən aparılan elmmetrik tədqiqatların resurs-informasiya təminatına şərait yaradır. Çünki elmmetrik göstəricilər məhz indeksləşdirilmiş elmi kitab, jurnal və məqalələr üzrə aparılan infometrik təhlillər nəticəsində əldə olunur. İnstitutda bu sahədə effektiv elmi tədqiqatlar aparmaq məqsədilə yaradılmış “Çap kitablarının tədqiqi” şöbəsinin əsas vəzifələrinə İnstitutun redaksiya-nəşriyyat fəaliyyətinin tarixini, mövcud vəziyyətini, perspektivlərini araşdırmaq və təhlil etmək, İnstitut alimlərinin nəşr aktivliyinin bütün göstəricilərini müəyyənləşdirmək, sistemləşdirmək və ümumiləşdirmək, İnstitutun real elmi təsir imkanlarını öyrənilib inkişaf etdirmək kimi məsələlər daxildir. Hazırda şöbədə bu istiqamətdə aparılan elmi araşdırmalar Əlyazmalar İnstitutunun alimlərinin son 70 il ərzində nəşr fəaliyyətini əlmsünaslıq müstəvisində öyrənməyə yönəlib və tədqiqatın yekun nəticələrinin 2020-ci ilin sonu 2021-ci ilin əvvəllərində əldə olunacağı gözlənilir. Lakin ilkin araşdırmaların nəticələrinə əsasən söyləyə bilərik ki, 1950-2019-cu illərdə İnstitut alimləri 550 adda kitab, 5000-dən artıq elmi məqalə, o cümlədən xarici jurnallarda 300-ə yaxın məqalə nəşr etdirmişlər. Əgər İnstitutun fəaliyyət göstərdiyi ilk 55 il ərzində (1950-2005) alimlər cəmi 281 kitab və 2500 məqalə nəşr etdirmişdilsə, son 15 ildə bu göstəricilər iki dəfə artmışdır. 2014-2019-cu illər ərzində alimlər 900-dən artıq elmi məqalə, 100-dən artıq kitab nəşr etdirmişlər. Təkcə 2019-cu ildə nəşr olunan kitabların sayı 42 olmuşdur (2018-ci ildəkindən 14 kitab artıq). Yeri gəlmişkən, İnstitutda heç vaxt bir il ərzində bu qədər kitab nəşr edilməmişdir.

Bir daha qeyd edək ki, yuxarıda təqdim olunmuş ilkin nəticələr indiki halda bizə hərtərəfli elmmetrik təhlil aparmağa imkan vermədiyindən, mövzunu tam təsdiqini tapmış indikatorlar –

İnstitut və alimlərimizin “Web of Science” (Clarivate Analytics), “Scopus” və “Google Scholar” kimi bazalardakı göstəriciləri üzrə davam etdiririk. Hazırda Əlyazmalar İnstitutu dünyanın ən nüfuzlu elmmetrik bazasında- “Web of Science” platformasında 3 alimlə təmsil olunur. Aşağıdakı cədvəldə İnstitutun impakt faktorlu jurnallarda məqaləsi çıxmış əməkdaşlarının bu istiqamətdəki nəşr aktivliyinin nəticələri əks olunub.

1-ci cədvəl

Müəllif	İmpakt faktorlu jurnallarda dərc olunmuş məqalə sayı	Nəşr ili	h-indeks	Həmin məqalələrə edilmiş istinadların sayı	Nəşrin dili
Fərid Ələkbərli	6	2009-2013	4	94	ingilis
Cavid Cəfərov	4	2009-2019	2	13	ingilis
Rəna Məmmədova	1	2019	-	-	rus

Aşağıdakı cədvəldə isə İnstitut alimlərinin Scopus bazası üzrə nəşr aktivliyinin göstəriciləri verilib.

2-ci cədvəl

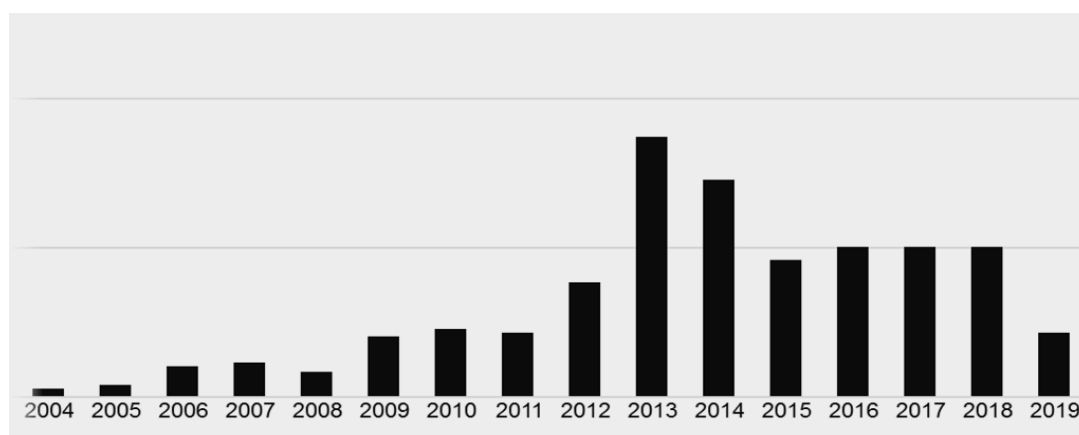
Müəllif	Scopus indeksli jurnallarda dərc olunmuş məqalə sayı	Nəşr ili	h-indeks	Həmin məqalələrə edilmiş istinadların sayı	Məqalənin dili
Fərid Ələkbərli	6	2006-2012	4	92	ingilis
Cavid Cəfərov	3	2014-2015	2	4	ingilis
Nigar Babaxanova	2	2014-2015	-	-	ingilis
Teymur Kərimli	1	2015	-	-	ingilis
Aybəniz Əliyeva-Kəngərli	1	2014	-	-	ingilis

İndi isə Əlyazmalar İnstitutunun “Google Scholar” elmmetrik bazasındakı göstəricilərinə nəzər yetirək:

3-cü cədvəl

Məqalələrin ümumi sayı: 420	Hər məqaləsinə 5 və daha artıq istinad edilmiş müəlliflər	Bir məqaləsinə edilmiş maksimal istinad sayı (özünəistinadlar daxil olmaqla)
Son 5 ildəki məqalələrin sayı: 183		
H-indeksi: 9	Məmməd Adilov	11
Son 5 ildəki h-indeksi: 7	Cavid Cəfərov	9
İ10-indeksi: 9	Paşa Kərimov	5
Son 5 ildəki i10-indeksi: 3	Aybəniz Əliyeva-Kəngərli	5

Cədvəldən görüldüyü kimi son 5 ilin göstəricilərində ciddi artım müşahidə olunur. Bu da son illərdə İnstitutun elmi fəaliyyətinin effektivliyinin artırılması, kompleks tədqiqatların sayının çoxalması, əldə olunan təcrübələrin düzgün elmi-nəzəri ümumiləşdirilməsinin həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Son 15 ildə Əlyazmalar İnstitutunun alimlərinin məqalələrinə istinad dinamikasının (Google Scholar üzrə) mövcudluğu, son 5 ildə isə sabitləşməsi dediklərimizi bir daha təsdiqləyir.

Mənbə: Google Scholar (2019-cu il)

Qrafikdən görüldüyü kimi, alimlərimizin məqalələrinə ən az istinad 2004-cü ildə (2 istinad), ən çox istinad isə 2013-cü ildə (61 istinad) edilib. Son 5 ildə alimlərimizə hər il orta hesabla 37 istinad edilib. Qeyd etmək yerinə düşər ki, verilmiş göstəricilər dinamik dəyişilənlərdir, yəni bu rəqəmlər daim artır. Məsələn, 10 ildən sonra bu cədvəl tamamilə başqa markerlərlə ifadə olunacaq. Buna səbəb isə alimlərimizin nəşr aktivliyinin keyfiyyətinin artırılması işinə İnstitutun “Beynəlxalq əlaqələr” şöbəsinin də cəlb olunmasıdır. Artıq bir neçə ildir ki, şöbə İnstitut və onun əməkdaşlarının “Web of Science” (Clarivate Analytics), “Scopus”, “Google Scholar”, “Road”, kimi elmmetrik bazalarda, “Researchgate”, “Academia.edu”, “Goodreads” kimi akademik şəbəkələrdə təmsil olunması üzrə təlimatlandırma, informasiya təminatı işlərini görür. İnstitut əmək

daşlarının bu cür beynəlxalq elmi kommunikasiyalara malik olması, yekunda onların elmi məqalə yaradıcılığının keyfiyyətə yüksəlməsinə səbəb olur.

Nəticə

Elmi qloballaşma müasir elmi-texniki inkişafın ən vacib komponentlərindən biridir. Çünki bir çox sahələrdə olduğu kimi, elmdə də təcrid olunma, yalnız özünüqiymətləndirməyə nəzərən fəaliyyət göstərmə tələqqiyə gətirib çıxarmır.

Elmi fəaliyyətin nəticələrini qlobal elmi tələblər müstəvisində müqayisə-təftiş etmək, qiymətləndirmək, tədqiqatların həqiqi elmi əyarını müəyyənləşdirmək üçün alimlərin nəşr aktivliyinin keyfiyyətə yüksəlməsinə, məqalələrin aparıcı elmmetrik bazalarda indeksləşdirilməsinə ehtiyac var. Məhz bu ehtiyacı nəzərə alaraq AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda nəşriyyat-redaksiya fəaliyyətinin, alimlərin müxtəlif elmi şəbəkələrlə və bazalarla kommunikasiyasının, beynəlxalq elmi informasiya mübadilələrinin və s. elmmetrik təhlilinə başlanılmışdır. Bu cür təhlilin ilkin mərhələsinin nəticələri bizə aşağıdakı ümumiləşdirməni aparmağa imkan verir:

1. Alimlər daha çox ingilis dilində və beynəlxalq standartlara uyğun elmi məqalə yazmaq vərdişlərinə yiyələnmişdirlər;
2. Azərbaycan dilində yazılmış məqalənin ingilis dilindəki xülasəsinin professional tərcüməsinə nail olmalıdırlar. Çünki Google translate kimi maşın tərcüməsi sistemlərində edilmiş tərcümələr qeyri-peşəkar olur və beynəlxalq elmmetrik bazaların qapısını həmin məqalənin üzünə bağlayır;
3. Alimlər məqalələrini impakt faktorlu və digər nüfuzlu xarici jurnallarda dərc etdirməlidirlər. Qeyd: Unutmaq olmaz ki, belə jurnallar aşağısəviyyəli jurnallar kimi, birinci özləri heç vaxt müəlliflə əlaqə saxlamır, onlara ödəniş müqabilində dərc olunma təklif etmir. Nüfuzlu jurnallarda məqalə dərci bəzən 1-2 il sürən elmi yoxlamaların, redaktə və baş redaktorla qarşılıqlı fikir mübadiləsinin nəticəsi kimi baş tutur. Əgər hər hansı müəllifə şifahi və ya elektron poçt vasitəsilə impakt faktorlu jurnalda məqalə dərc etdirmək təklif olunubsa, bu əsasən şübhəli hal kimi qiymətləndirilməlidir.
4. Alimlər müxtəlif elmmetrik bazalarda şəxsi profillərə yiyələnəli, akademik sosial şəbəkələrə qoşulmalıdırlar;
5. Alimlər şəxsi elmmetrik göstəricilərinə ciddi yanaşmalıdırlar. Çünki bu, onların elmi nüfuz səviyyəsini göstərən ən etibarlı indikatorudur.

Ədəbiyyat:

1. N.Kh. Babakhanova, J.A. Jafarov. Azerbaijan libraries in the structure of the global network of scientific knowledge distribution: challenges of the post-Soviet era. *Journal of International Studies*. Vol. 7, No 3, 2014, pp. 171-178.
2. Əliquliyev R.M., Alıquliyev R.M., Fətəliyev T.X., Həsənova R.Ş. Elmmetriya: mövcud vəziyyəti və imkanları. Bakı: "İnformasiya Texnologiyaları" nəşriyyatı, 2013, 96 s.
3. Garfield E. Citation indexes for science. *Science*. 1955 Jul 15;122(315):108-111.
4. Мирский Э.М. Наукометрия // Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН; — 2-е изд., испр. и допол. — М.: Мысль, 2010. — ISBN 978-5-244-01115-9.
5. Surraud M.G. La scientométrie: une méthode d'évaluation de la recherche?. *Communication et organisation*, 1996, 10.
6. <https://scholar.google.com/>
7. <https://www.scopus.com/>
8. <http://webofknowledge.com/>

Джавид Джафаров, Нигяр Бабаханова

**Наукометрический анализ деятельности Института Рукописей
НАН Азербайджана: предварительное исследование**

Резюме

Настоящим исследованием деятельность Института Рукописей имени Мухаммеда Физули НАН Азербайджана впервые подвергается к наукометрическому анализу. В статье дается определение понятия «наукометрия», приводятся примеры наукометрии, обобщаются результаты наукометрического анализа на основе показателей академических базы данных, таких как Web of Science, Scopus, Google Scholar.

***Ключевые слова:** наукометрия, импакт фактор, индекс научного цитирования, международные наукометрические базы данных*

Javid Jafarov, Nigar Babakhanova

**Scientometric analysis of the activity of the Institute of Manuscripts
of Azerbaijan: preliminary study**

Summary

With this study, the activity of the Institute of Manuscripts of Azerbaijan for the first time is subjected to scientometric analysis. The article defines the concept of “scientometrics”, provides examples of scientometrics, summarizes the results of scientometric analysis of indicators based on the academic databases, such as Web of Science, Scopus, Google Scholar.

***Key words:** scientometric, impact factor, citation index, international scientometric databases*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 04.12.2019.

Çapa qəbul olunma tarixi: 17.12.2019.

Akademik Teymur Kərimli
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.